

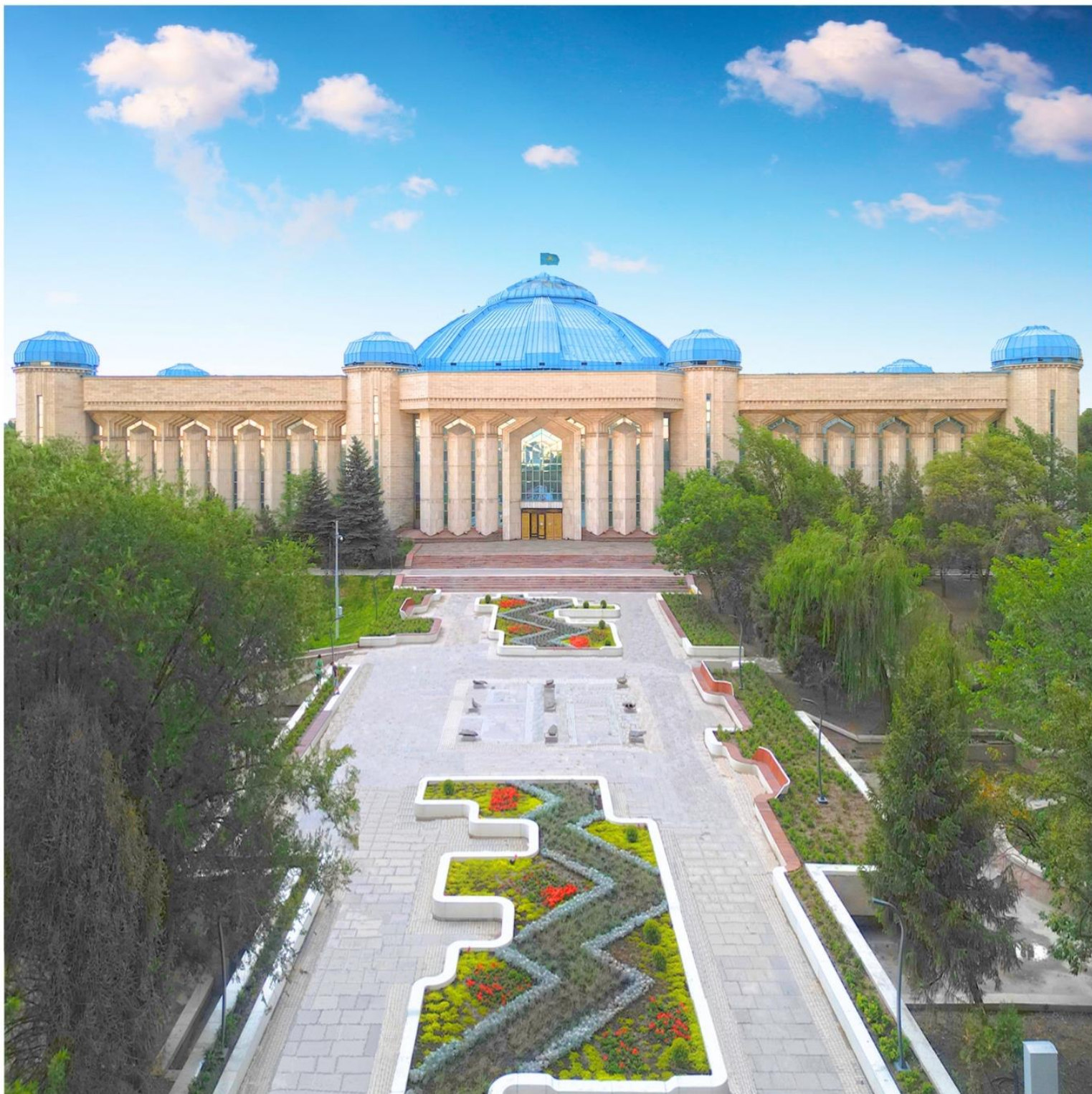
ISSN: 2960-0049
ISSN-L: 2958-5376

MUSEUM.KZ

ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ • НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ • SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

2(14)2026

ӘОЖ 069.12:371.33:738

МУЗЕЙДІҢ МӘДЕНИ-АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖЫЛЖЫМАЛЫ КӨРМЕ: «ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ ҚЫШ-ҚҰМЫРА ЖАСАУ КӘСІБІ» ЖОБАСЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА

Б.А. Нұрпейсов

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі (Қазақстан)

Аңдатпа. Мақалада музейдің мәдени-ағартушылық қызметіндегі жылжымалы көрменің алатын орны мен маңызы қарастырылады. Зерттеу жұмысының өзектілігі қазіргі кезеңде ұлттық тарихи-мәдени мұраны кең аудиторияға қолжетімді ету, музей мен қоғам байланысын нығайту және шалғай елді мекен тұрғындарының мәдени құндылықтармен танысу мүмкіндігін арттыру қажеттілігінен туындайды.

Зерттеудің мақсаты – музейдің мәдени-ағартушылық қызметіндегі жылжымалы көрменің орнын айқындау және оның тарихи-мәдени мұраны насихаттаудағы тиімділігін талдау.

Зерттеу барысында Ақтөбе облыстық музейі ұйымдастырған «Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» жобасының тәжірибесі қарастырылып, жоба аясында өткізілген көрме мен шеберлік сағаттың ұйымдастырылу барысы, қамтылған аудитория көлемі, мәдени-ағартушылық тиімділігі және келушілердің тарихи-мәдени мұраға қызығушылығын арттырудағы маңызы ерекше назарға алынды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жылжымалы көрмелер музей қызметінің географиялық ауқымын кеңейтуге, әртүрлі әлеуметтік топтарды қамтуға және ұлттық құндылықтарды насихаттауға ықпал етеді. Зерттеу жұмысы музей ісінің мамандарына, тарихшылар мен этнографтарға, мәдениеттанушыларға, сондай-ақ қазақтың дәстүрлі қолөнері мен тарихи мұрасына қызығушылық танытатын оқырманға арналған.

Материалдар мен зерттеу әдістері. Зерттеу барысында Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің есептік құжаттары мен статистикалық мәліметтері пайдаланылып, музейтану, музей педагогикасы және мәдени коммуникация мәселелеріне арналған ғылыми әдебиеттерге шолу жасалды.

Зерттеу әдістері ретінде сипаттамалық, салыстырмалы және талдау әдістері қолданылды.

Тірек сөздер: музей, жылжымалы көрме, музей педагогикасы, тарихи-мәдени мұра, музей коммуникациясы, қыш-құмыра өнері.

Сілтеме жасау үшін: Нұрпейсов. Б.А. Музейдің мәдени-ағартушылық қызметіндегі жылжымалы көрме: «Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» жобасының мысалында // MUSEUM.KZ. 2026. №2 (14), 69-77 бб. DOI 10.59103/muzkz.2026.14.06

ПЕРЕДВИЖНЫЕ ВЫСТАВКИ В КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЯ: НА ПРИМЕРЕ ПРОЕКТА «ГОНЧАРНОЕ ДЕЛО В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ»

Б.А. Нурпейсов

Актюбинский областной историко-краеведческий музей (Казахстан)

Аннотация. В статье рассматриваются место и значение передвижной выставки в культурно-образовательной деятельности музея. Актуальность исследования определяется возрастающей потребностью в популяризации национального историко-культурного наследия, совершенствовании форм взаимодействия музея с обществом и обеспечении

равного доступа различных категорий населения, в том числе жителей отдалённых населённых пунктов, к культурным ценностям и музейным коллекциям.

Цель исследования – определить место передвижной выставки в культурно-образовательной деятельности музея и проанализировать ее эффективность в популяризации историко-культурного наследия.

В ходе исследования был изучен опыт проекта «Гончарное дело в казахской степи», организованного Актюбинским областным историко-краеведческим музеем. Особое внимание было уделено процессу организации выставки и мастер-классов, проведенных в рамках проекта, охвату аудитории, культурно-образовательной эффективности и значимости проекта в повышении интереса посетителей к историческому наследию.

Результаты исследования показали, что передвижные выставки способствуют расширению географических рамок музейной деятельности, охвату различных социальных групп и популяризации национальных ценностей. Научная работа адресована специалистам музейного дела, историкам и этнографам, культурологам, а также широкому кругу читателей, интересующихся традиционным казахским ремеслом и историческим наследием.

Материалы и методы исследования. В ходе исследования были использованы отчетные документы и статистические данные Актюбинского областного историко-краеведческого музея, осуществлен обзор научной литературы, посвященной вопросам музееведения, музейной педагогики и культурной коммуникации.

В ходе исследования использовались методы описания, сравнения и анализа.

Ключевые слова: музей, передвижная выставка, музейная педагогика, историко-культурное наследие, музейная коммуникация, гончарное искусство.

Для цитирования: Нурпейсов Б.А. Передвижные выставки в культурно-образовательной деятельности музея: на примере проекта «Гончарное дело в казахской степи» // MUSEUM.KZ. 2026. №2 (14), с. 69-77. DOI 10.59103/muzkz.2026.14.06

MOBILE EXHIBITIONS IN THE MUSEUM'S CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES: A CASE STUDY OF THE «POTTERY CRAFT IN THE KAZAKH STEPPE» PROJECT

B.A. Nurpeysov

Aktobe Regional Museum of History and Local Lore (Kazakhstan)

Abstract. This article examines the role and significance of mobile exhibitions in the cultural and educational activities of museums. The relevance of the study is determined by the growing need to promote the national historical and cultural heritage, improve forms of interaction between museums and society, and ensure equal access to cultural values and museum collections for various groups of the population, including residents of remote settlements.

The purpose of the study is to determine the place of mobile exhibitions in the cultural and educational activities of museums and to analyze their effectiveness in promoting historical and cultural heritage.

The study explores the experience of the project of the «Pottery Craft in the Kazakh Steppe», organized by the Aktobe Regional Museum of History and Local Lore. Particular attention is paid to the organization of the exhibition and workshops conducted within the framework of the project, audience outreach, cultural and educational effectiveness, and the project's significance in increasing visitors' interest in historical heritage.

The research findings demonstrate that mobile exhibitions contribute to expanding the geographical scope of museum activities, engaging diverse social groups, and promoting national

values. The article is intended for museum professionals, historians, ethnographers, cultural studies scholars, as well as a broad readership interested in traditional Kazakh crafts and historical heritage.

Research materials and methods. The study is based on reports and statistical data from the Aktobe Regional Museum of History and Local Lore. A review of scholarly literature on museology, museum pedagogy, and cultural communication was conducted.

The research employed descriptive, comparative, and analytical methods.

Keywords: museum, mobile exhibition, museum pedagogy, historical and cultural heritage, museum communication, pottery craft.

For citation: Nurpeysov B.A. Mobile exhibitions in the museum's cultural and educational activities: case study of the «Pottery craft in the kazakh steppe» project // MUSEUM.KZ. 2026. №2 (14), pp. 69-77. DOI 10.59103/muzkz.2026.14.06

Кіріспе. Музейдің мәдени-танымдық қызметі – музейлік коммуникацияның маңызды бөлігі және музей жұмысының ең негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Оның теориялық негізін музей педагогикасы түсіндіреді. Дегенмен, музейдің мәдени-танымдық қызметі өте ауқымды түсінік, себебі оның ішінде түрлі аудиториямен ұйымдастырылатын және өткізілетін музейдің көпқырлы жұмысының барлығы кіреді.

Қазіргі кезеңдегі музейдің мәдени-танымдық қызметінің дамуы, ең алдымен, музейдің әлеуметтік рөлінің өзгеруімен және музей мен қоғам арасындағы өзара ықпалдастықтың артуымен тығыз байланысты. Музей санқырлы аудиторияға арналған мәдени және білім беру орталығына айналуға, бұл музейге келушілерді жан-жақты зерттеуге, олардың сұраныстарына лайықты жауап беруге ерекше көңіл бөлуді талап етеді [Каулен, 2003: 240].

Көрмелер – музейдің ғылыми-танымдық, ағартушылық қызметінің маңызды нысандарының бірі. Қазіргі таңда музейлер көрме жұмысына барған сайын көбірек назар аударып келеді. Себебі, көрмелер музейге жаңа келушілерді тартумен қатар, музей экспозициясын жүйелеу жұмысына ықпал етеді және музей қорларының халыққа ашықтығын қамтамасыз етеді. Ең бастысы, көрмелердің тәрбиелік маңызы зор, олар келушілердің дүниетанымын кеңейтіп, мәдени деңгейін арттырады [Зузыкина, 1961: 21].

Музейтану ғылымының терминдеріне тоқталатын болсақ, көрме дегеніміз ортақ тақырыппен біріктірілген музей жәдігерлерін көрсету арқылы жүзеге асырылатын уақытша шара ретінде қоғамның назарын аударудың қуатты құралы [Захарова, 2025: 528]. Осы жерде экспозиция түсінігімен көрме сөзінің айырмашылығын айта кеткен дұрыс болар. Музей экспозициясы – ғылыми және көркемдік ой-тұжырымға сүйене отырып, музейлік жәдігерлер мен өзге де көрмелік материалдарды біртұтас құрылымға біріктіретін жүйе болып саналады [Каулен, 2003: 174].

Өз кезегінде көрмелер тұрақты, уақытша немесе жылжымалы болып бөлінеді. Мысалы, тұрақты көрмеге Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің «Руханият» көрме залын жатқызуымызға болады. Ол музейдің негізгі ғимаратынан бөлек ғимаратта орналасқан. Уақытша көрмелер болса, музейдің «Көрме залында» 10 күн, 1 ай, жарты жыл немесе одан да көп мерзімге ұйымдастырылып отырады. Мысалы, тұрақты көрмеге Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің «Руханият» көрме залын жатқызуымызға болады. Ол музейдің негізгі ғимаратынан бөлек ғимаратта орналасқан. Уақытша көрмелер болса, музейдің «Көрме залында» 10 күн, 1 ай, жарты жыл немесе одан да көп мерзімге ұйымдастырылып отырады.

Жылжымалы көрме бір орыннан екінші орынға көшіріліп көрсетілетін көрменің түрі. Көрмелердің жылжымалы форматы мәдени мұра мен білім беру бағдарламаларының қолжетімділігін кеңейтудің тиімді құралы болып табылады. Ол жаңа аудиторияны тартуға және музейдің танымалдылығын арттыруға мүмкіндік беретін икемділігімен, сондай-ақ жергілікті жағдайларға бейімделу мүмкіндігімен ерекшеленеді [Захарова, 2025: 530].

Жылжымалы көрмелер музей мен қоғам арасындағы байланысты күшейтетін, келушілерді танымдық тәжірибе алуға және тарихи-мәдени құндылықтарды зерттеуге

тартатын тиімді музейлік коммуникация құралы болып табылады. Көрмелердің жұмысын шеберлік, тәжірибелік сағаттармен толықтыру арқылы жобалардың тиімділігі айқын көрінеді.

Қазіргі кезеңдегі мәдени-білім беру қызметінің дамуы, ең алдымен, музейдің әлеуметтік рөлінің өзгеруімен және музей мен қоғам арасындағы өзара ықпалдастықтың артуымен тығыз байланысты. Музей санқырлы аудиторияға арналған мәдени және білім беру орталығына айналуға, бұл музейге келушілерді жан-жақты зерттеуге, олардың сұраныстарына лайықты жауап беруге ерекше көңіл бөлуді талап етеді [Каулен, 2003: 240].

Осы тұрғыда Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің облыс аудандары бойынша ұйымдастырылған, «Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» тақырыбындағы жылжымалы көрме тәжірибесі ғылыми-әдістемелік тұрғыдан қызығушылық тудырады. Жобаның маңызды ерекшеліктерінің бірі – қыш-құмыра жасау ісі бойынша шеберлік сабақтарының өткізілуі, музейлік заттарды көрсетумен қатар, келушілерді қыш-құмыра жасау технологиясымен іс жүзінде таныстыруға мүмкіндік беру.

Нәтижелерді талқылау. Қазіргі кезеңде музей ісінің қарқынды дамуы аясында музей аудиториясын кеңейту және мәдени-ағартушылық қызметтің сапасын арттыру мақсатында жылжымалы көрме және интерактивті жұмыс түрлерінің орны ерекше маңызды болып отыр. Осындай тиімді жұмыстардың бірі, облыс тұрғындарына музей қорымен жан-жақты танысуға және өлкенің тарихи-мәдени мұрасын кеңінен насихаттауға мүмкіндік беретін жылжымалы көрмелер болып табылады.

Осы негізде Ақтөбе жерінде б.з.б. III мыңжылдықтан орта ғасырларға дейін өмір сүрген тайпалардың, рухани және материалдық мәдениетімен қатар, ұрпақтар сабақтастығын көрсету мақсатында, Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі облыс көлемінде «Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» атты жобасын ұйымдастырған болатын. Жоба аясында Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің қорынан әртүрлі тарихи кезеңдерге жататын қыш-құмыралардан көрме жасақталып, құмыра жасаудан шеберлік сағат өткізілді. Жобаның тұжырымдамасында келесідей бірнеше өзекті міндеттер айқындалды.

Біріншіден, Ақтөбе өңірінен табылған қыш-құмыралардың аймақтық ерекшеліктерін археологиялық қазба материалдары негізінде таныстыру көзделді. Облыста 1970 жылдардан бастап бүгінгі күнге дейін жүйелі әрі кешенді археологиялық зерттеулер жүргізіліп келеді. Соның нәтижесінде музей қорында археологиялық коллекция сандық және сапалық тұрғыдан молығып, өңір тарихының ежелгі кезеңдерін сипаттайтын ең ауқымды жәдігерлер кешені қалыптасты. Екіншіден, музей қорында сақталған қыш-құмыра бұйымдарын дереккөз ретінде пайдалана отырып, көшпелі қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуын талдау міндеті қойылды. Қыш бұйымдар көшпелі және жартылай көшпелі ортадағы тұрмыстық, шаруашылық және технологиялық үдерістердің маңызды көрсеткіші ретінде қарастырылады. Үшіншіден, ежелгі құмыра жасау технологиясын қазіргі заманғы шеберлердің әдіс-тәсілдерімен салыстырмалы тұрғыда түсіндіру, сондай-ақ интерактивті форматта келушілермен тактильді байланыс орнату қарастырылды. Бұл бағыт аясында тұрғындарға өз қолымен құмыра жасап көру мүмкіндігі ұсынылып, дәстүрлі қолөнер технологиясын тәжірибелік тұрғыда игеруіне жағдай жасалды.

Көрменің құрылымы қола дәуірінен орта ғасырға дейінгі аралықты қамтитын 20 дана қыш-құмыралар мен археологиялық қазба жұмыстары барысында түсірілген және музей ұйымдастырған басқа да шеберлік сағаттар барысында түсірілген фотосуреттерден құралды (Сурет 1).

Сурет 1. Көрменің орналасуы. Ойыл ауданы. Фото Б.А. Нұрпейсовтікі.

Көрме құрылымын екі бөлімге бөліп қарастырсақ болады. Бірінші – негізгі бөлімді ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап, бүгінгі күнге дейін Ақтөбе облысында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары мен кездейсоқ табылған қыш-құмыралар коллекциясы құрады. Көрмедегі құмыралар 4 тарихи кезеңге сәйкес, хронологиялық ретпен орналастырылды. Қола дәуірінде Ақтөбе жерінде алғашқы бақташылар мен жартылай отырықшылықпен айналысқан жергілікті тұрғындар қорғандар сала бастаған. Олардың жерлеу орындарынан Андронов мәдениетіне жататын 6 қыш ыдыс табылған, олар 1-ші суретте көрсетілген. Сонымен қатар, көрмеде ерте темір дәуірі, савромат-сармат кезеңіндегі алғашқы көшпелілер мәдениетін көрсететін 4 қыш-құмыра орналыстырылды. Соның ішінде 2019 жылы Темір ауданынан табылған, «Тасқопа көсемі» атауымен белгілі, маңызды археологиялық жәдігерлер саналатын құмыралар да көрсетілді. Ғұн-сармат кезеңінде, б.з. II-IV ғасырларындағы Ақтөбе жерінде өмір сүрген тайпалар туралы ақпаратты көрмедегі 7 қыш ыдыс пен ғұрыптық ыдыстар береді. Негізгі бөлімінің соңғы кезеңі ерте орта ғасырды қамтыды. Бұл кезеңге қатысы бар жәдігерлер ретінде музей қорында сақтаулы 3 қыш ыдыс көрсетілді. Қыш өнерінің өңірде өте жоғары деңгейге жеткендігін көрсету мақсатында кездейсоқ табылған жәдігерлердің қатарына жататын шығыр құмырасы қойылды.

Көрмені қосымша материал ретінде фотосуреттер толықтырды. Фотосуреттер арнайы жиналмалы-құрастырмалы 8 қанаттан тұратын қабырғаға бекітілді. А3 форматындағы суреттер А2 жиектемелерге салынып ілінді. Әр қанатқа 4 фотосуретке дейін орналастырылды. Оларда музей қорындағы құнды қыш-ыдыстар, археологиялық қазба жұмыстары, қыш құмыраларды қалпына келтіру, құмыра жасау бойынша музей ұйымдастырған шеберлік сағаттар бейнеленген.

Көрменің мазмұнын толық ашуға «Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» тақырыбында өткізілген экскурсия мүмкіндік берді (Сурет 2).

Осы орайда экскурсиялық қызмет пен жылжымалы көрмелердің байланысы музейлердің мәдени-ағартушылық жұмысының негізгі түрі ретінде ерекше маңызды болып табылатынын атап өту керек.

Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында экскурсия сөзіне келесідей анықтама беріледі: Экскурсия (лат. *excursio* – сапар) – ғылыми, білім беру, танымдық мәдени-ағарту, демалу, т.б. мақсаттарда белгілі бір орындарға ұйымдастырылатын ұжымдық сапар немесе жорық.

Әдістеме жағынан педагогика ғылымының негізгі талаптары, экскурсиялық әдістемеді де міндетті түрде сақталуы тиіс. Яғни, оқыту мен тәрбиенің өзара байланысын

сақтау, пәннің ішкі логикасын ескеру, материалды жүйелі түрде ұсыну, сондай-ақ түсінікті және қолжетімді баяндау [Александров, 2021: 85].

Кейбір ғалымдар экскурсияның мазмұнын ашуда композиция, сюжет және фабула ұғымдарын қолданады. Композиция – жеке элементтерді өзара байланыстырып, тұтас құрылымға келтіру үдерісі. Ол «құрылым» және «жүйе» түсініктерімен тығыз байланысты. Сюжет – бір желіге біріктірілген, өзара сабақтас оқиғалар жиынтығы. Фабула – шығармада баяндалатын оқиғалардың рет-ретімен өрбуі. Фабуланың құрылымында кіріспе, оқиғаның басталуы, дамуы, шарықтау шегі және қорытынды кезеңі айқындалады. Кульминация – оқиғалардың дамуы барысында шиеленіс ең жоғары деңгейге жететін шешуші сәт [Емельянов, 2007: 8].

Экскурсиялар тақырыбына қарай тарихи, тарихи-революциялық, әскери, сәулет және қала құрылысы, әдеби, өнертану, табиғаттану немесе өндірістік және т. б. тақырыптарға байланысты бөлінеді.

«Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» тақырыбында өткізілген экскурсияның өзі, шеберлік сағатты ескермеген кезде, дәріс форматында өткізілді. Алайда дәріске қарағанда экскурсияның негізгі ерекшелігі, оның екі негізгі құрамдас бөлігі болуы – көрсету және баяндау (әңгімелеу). Бұл екеуі өзара тығыз байланысты және бір-бірін толықтырып отырады. Көрсету мен баяндаудың ара-қатынасы экскурсия тақырыбына, объектілердің сипатына, экскурсия жетекшілерінің шеберлігіне және басқа да факторларға байланысты өзгереді [Александров, 2021: 87]. Жылжымалы көрменің экскурсия мазмұны қыш (керамика) ұғымынан бастап, оның тарихын және Ақтөбе облысында табылған қыш-құмыралардың ерекшеліктерін, тарихи даму кезеңдерін көрсетумен шектелген жоқ, экскурсия өз жалғасын шеберлік сағаттан тапты деп айтсақ болады.

Сурет 2. Экскурсия барысы. Ырғыз ауданы. Фото Б.А. Нұрпейсовтікі.

Экскурсияның өзі, шеберлік сағатты ескермеген кезде дәріс форматында өткізілді. Дегенмен дәріске қарағанда экскурсияның негізгі ерекшелігі, оның екі негізгі құрамдас бөлігі бар – көрсету және баяндау (әңгімелеу). Бұл екеуі өзара тығыз байланысты және бір-бірін толықтырып отырады. Көрсету мен баяндаудың ара-қатынасы экскурсия тақырыбына, объектілердің сипатына, экскурсия жетекшілерінің шеберлігіне және басқа да факторларға байланысты өзгереді [Александров, 2021: 87].

Жылжымалы көрменің экскурсия мазмұны қыш (керамика) ұғымынан бастап, оның тарихын және Ақтөбе облысында табылған қыш-құмыралардың ерекшеліктерін, тарихи даму

кезедерін көрсетумен шектелген жоқ, экскурсия өз жалғасын шеберлік сағаттан тапты деп айтсақ болады.

Осы орайда, қазіргі таңда, психолог-педагог ғалымдар өз зерттеулерінде тәрбие беру ісінде алуан түрлі жаңа әдістерді айқындап жатқандығы белгілі. Сол әдістердің бірі ретінде арт-терапия тақырыбы біздің зерттеу пәніміздің өзектілігімен тікелей байланысты. Арт-терапияның негізгі көмекші құралдары ретінде ойын, өнер, музыка, қолөнерді, соның ішінде бізге қажеттісі, құм мен сазды негізгі материал ретінде өз жұмыстарында пайдалу мәселесі.

Саз балшық өте икемді материал ретінде адамның ішкі көңіл-күйін тез қабылдап, оны бейімдеуге мүмкіндік береді. Әсіресе адамның ойы мен сезімі толық айқын болмаған жағдайда бұл ерекше байқалады. Саз балшықпен жұмыс істеу арқылы адам дәл сол сәтте өзін мазалаған мәселелерді, ашу-ыза, қорқыныш немесе басқа да сезімдердің туындау себептерін түсінуге мүмкіндік алады. Сонымен қатар, мұндай шығармашылық жұмыс өзін-өзі тануға, дамытуға және шабыт көздерін табуға ықпал ететінін айтады [Едиханова, 2019: 5].

Жоба аясында шеберлік сағаттың өткізілуі қажеттігі экскурсиялық қызметті толықтырушы, қорытындылаушы сипатта болды. Келушілер алдымен көрме экспозициясымен танысып, кейіннен өз қолдарымен қыш-шеңберінде жұмыс істеп, құмыра жасап көру мүмкіндігін алды. Шеберлік сағат бөлек іс-шара емес, тұжырымдамаға сәйкес жобаның бір бөлігі болып табылады. Шеберлік сағатты Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің экспозициялық-көрмелік қамтамасыз ету бөлімінің меңгерушісі, ҚР Қолөнершілер одағының мүшесі О.Ж. Төлегенов өткізді (Сурет 3).

Сурет 3. Шеберлік сағат. Шебер О.Ж. Төлегеновтің жүргізуімен. Фото Б.А. Нұрпейсовтікі.

О.Ж. Төлегенов – 1997 жылдан бері өз шығармашылығын өнер жолына арнаған және 2001 жылдан бастап қыш-құмыра жасаумен айналысқан 25 жылдан астам тәжірибесі бар кәсіби шебер.

Шебердің айтуынша, қыш шеңберінде жұмыс істеу барысында қатысушылардың қызығушылығы негізгі факторлардың бірі болып табылады. Қызығушылықтың болуы тәжірибелік дағдыларды меңгеруге және кәсіби шеберлікті дамытуға мүмкіндік береді. Ал қыш шеңберінде жұмыс істеу барысына келетін болса, саз балшықты шеңбердің дәл

ортасына орналастыру ерекше маңызға ие, себебі дайын бұйымның пішіні мен сапасы көбіне осы кезеңге байланысты болады.

Көрме мен шеберлік сағатының өзара байланысы археологиялық материалдарды түсіндірумен тығыз байланысты. Атап айтқанда, археологиялық қазба жұмыстары барысында табылған керамикалық бұйымдардың негізінде олардың көшірмелерін жасау мүмкіндігі қарастырылады. Бұл үдерісте қыштың құрамы, саз балшықтың физикалық қасиеттері мен кептіру ерекшеліктері ескеріледі.

Шеберлік сағатын ұйымдастыру барысында қыш шеңберін таңдау бірнеше факторлармен негізделеді. Біріншіден, бұл әдіс келушілердің қызығушылығын арттырады. Екіншіден, уақыттық және ұйымдастырушылық тұрғыдан тиімді болып табылады, яғни бір мезгілде қатысушылардың көбірек санын қамтуға мүмкіндік береді. Қолмен қалыптау әдісімен салыстырғанда, қыш шеңберін пайдалану жылжымалы көрме форматына қолайлы әрі икемді болып табылады.

Тәжірибе көрсеткендей, қыш шеңберінде жұмыс істеу барысында алғаш рет қатысқан ересектер мен балалар арасында айтарлықтай айырмашылық байқалмайды. Дегенмен, жеке қабілеттер мен қол икемділігі нәтижеге әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады.

Әр қатысушының жас ерекшелігін, қолының ыңғайын ескере отырып қажетті мөлшерде саз-балшық бөліп беріліп отырды.

Жоба аясында жалпы 300 кг жуық саз-балшық жұмсалған болатын және музейге 2 қыш шеңбері мен арнайы пеш алынды. Болашақта музей кеңістігінде қыш-құмыра жасаудан үйірме ашу жоспарлануда.

Жобаның негізгі мақсатына сәйкес, жылжымалы көрме Ақтөбе облысының барлық аудандарын қамтыды. Көрмені 12 аудан орталығының, Ембі, Темір қалаларының және Қарабұтақ ауылының, жалпы облыстың 15 елді-мекеннің 2580 адамы тамашалады (кесте 1).

1-кесте.

Жылжымалы көрменің маршруттық кестесі және қатысушылар саны

№	Аудан атауы	Мекеме атауы	Күні	Қатысушылар саны
1	Ойыл ауданы	Ойыл ауылы, «Шұғыла» мәдениет және демалыс орталығы	22.09.2025	150
2	Қобда ауданы	Қобда ауылы, АОТӨМ-нің Қобда аудандық бөлімі музейінің ғимараты	24.09.2025	100
3	Мәртөк ауданы	Мәртөк ауылы, аудандық әкімдіктің мәжіліс залы	28.09.2025	120
4	Қарғалы ауданы	Бадамша ауылы, «Қарғалы» ауд. Мәдениет үйі.	30.09.2025	150
5	Ырғыз ауданы	Ырғыз ауылы, «Арай» мәдениет үйі	4.10.2025	150
6	Әйтеке би ауданы	Қарабұтақ ауылы, ауылдық клуб	6.10.2025	125
7	Әйтеке би ауданы	Т.Жүргенов ауылы, Әйтеке би ауд-қ мәдениет үйі	8.10.2025	170
8	Хромтау ауданы	Хромтау қаласы, Жастар ресурстық орталығы	10.10.2025	155
9	Шалқар ауданы	Шалқар қаласы, Сары Батақұлы атындағы ауд-қ мәдениет үйі	15.10.2025	275
10	Мұғалжар ауданы	Ембі қаласы, Мұғалжар ауд. Ағайынды Жұбановтар мемориалдық музейі.	17.10.2025	150
11	Байғанин ауданы	Қарауылкелді ауылы, Байғанин мәдениет үйі	21.10.2025	200
12	Темір ауданы	Шұбарқұдық кенті, Темір ауд. Орталық кітапханасы.	23.10.2025	250
13	Темір ауданы	Темір қаласы, Сақтаған Бәйішев ат. ЖОББ мектебі	24.10.2025	150
14	Мұғалжар ауданы	Қандағаш қаласы, Мұғалжар ауд-қ тарихи-өлкетану музейі.	29.10.2025	255
15	Алға ауданы	Алға қаласы, Алға ауд-қ жастар ресурстық орталығы	31.10.2025	180

1-ші кестеде көрсетілгендей, келушілер санының орташа көрсеткіші 172 адамды құрады, ең жоғарғы көрсеткіш Шалқар ауданында, 275 келуші. Қатысушылардың басым көпшілігін шамамен 60-65 % мектеп оқушылары құрады, оның 20%-ы студенттер және қалған пайыздық үлеске ересектерді жатқызуға болады.

Қатысушылар қатары әртүрлі жаста және әлеуметтік топ өкілдерінен тұрды. Атап айтқанда, мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалар, колледж студенттері, қолөнер шеберлері және қыш өнеріне деген қызығушылығы бар жергілікті тұрғындар. Соның ішінде аудандық «Белсенді ұзақ өмір сүру» орталықтарының өкілдері мен мүгедектігі бар қатысушылар шара барысында өз қолдарымен саз балшықпен жұмыс жасап көрді.

Қорытынды. «Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» жобасы аясында Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі ұйымдастырып, өткізген жылжымалы көрменің тәжірибесі негізінде, жылжымалы көрмелер музейдің мәдени-ағартушылық қызметінің

нәтижелі құралы деген қорытынды жасауға болады. Көрме аудан тұрғындарына мәдени мұраны қолжетімді етіп, музей аудиториясын айтарлықтай ұлғайтты. Көрмені өткізу барысында, түпнұсқа музей заттары, фотоматериалдар мен экскурсияның үйлесуі тақырыпты мазмұнды, жан-жақты, әрі жүйелі қабылдауға мүмкіндік беретіні айқындалды. Сонымен қатар, қыш шеңберінде өткізілген шеберлік сағат интерактивті әдіс ретінде келушілердің қызығушылығын арттырып, ұсынылған материалды тәжірибе арқылы меңгеруіне ықпал етті.

Жалпы, алынған нәтижелер негізінде, жылжымалы көрмелерді қазіргі музей ісін дамытудың маңызды әрі болашағы зор бағыттарының бірі ретінде бағалауға болады.

ӘДЕБИЕТ

Александров Ю. Н. Экскурсия как искусство. Москва-Берлин: Директ-Медиа, 2021. 189 с.

Едиханова Ю. М. Глинотерапия в работе с симптомами эмоционального неблагополучия детей // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2019. № 6. URL: <http://e-koncept.ru/2019/192021.htm>

Емельянов Б.В. Экскурсоведение. Учебник. М: Советский спорт. 2007. 216 с.

Захарова П.В. Понятие, сущность, классификация передвижной выставки как инструмента музейно-выставочной деятельности // Международный научный журнал «Вестник науки». № 7 (88). Том 1. 2025 г. С. 526-535.

Зузыкина Н. Массовая научно-просветительская работа музеев на современном этапе // Вопросы массовой научно-просветительной работы музеев. Москва: Красный воин. 1961. С. 9-35.

«Қазақ даласындағы қыш-құмыра жасау кәсібі» жылжымалы көрмесі мен шеберлік сағатының есебі. Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі. 2026 ж.

Музейное дело России. Под ред. Каулен М.Е. (ответственный редактор), Коссовой И.М., Сундиевой А.А. М.: Издательство «ВК», 2003. 614 с.

REFERENCES

Aleksandrov Yu.N. Ekskursiya kak iskusstvo. Moscow-Berlin: Direkt-Media Publ., 2021. 189 p. (In Russian).

Edikhanova Yu.M. Glinoterapiya v rabote s simptomami emotsional'nogo neblagopoluchiya detey // Nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal «Koncept». 2019, № 6. URL: <http://e-koncept.ru/2019/192021.htm> (accessed: 2026). (In Russian).

Emelyanov B.V. Ekskursovedenie [Excursion Studies]. Moscow: Sovetskiy Sport, 2007. 216 p. (In Russian).

Muzeynoe delo Rossii. Edited by Kaulen M.E., Kossova I.M., Sundieva A.A., [Museum Studies in Russia]. Moscow: VK Publishing House; 2003. 614 p. (In Russian).

«Qazaq dalasyndagy qysh-qumyra zhasau kasibi» zhylyzhymaly kormesi men sheberlik sagatynyn esebi. Aktobe Regional Museum of History and Local Lore. Aktobe, 2026. (In Kazakh).

Zakharova P.V. Ponyatie, sushchnost, klassifikatsiya peredvizhnoy vystavki kak instrumenta muzeyno-vystavochnoy deyatelnosti // Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal «Vestnik nauki». 2025. № 7(88), Vol. 1, pp. 526–535. (In Russian).

Zuzykina N. Massovaya nauchno-prosvetitelnaya rabota muzeev na sovremennom etape // Issues of mass scientific and educational work of museums. Moscow: Krasny Voin, 1961, pp. 9–35. (In Russian).

Автор туралы мәлімет: Нұрпейсов Бахтияр Асылбекұлы – Ақтөбе облыстық тарихи өлкетану музейінің аға ғылыми қызметкері (030000, Ақтөбе қ-сы, Ораз Тәтеұлы 3, Қазақстан). E-mail: nurpeysov.bahtiyar@mail.ru

Сведения об авторе: Нурпейсов Бахтияр Асылбекович – старший научный сотрудник Актюбинского областного историко-краеведческого музея (030000, г. Актобе, Ораз Татеулы 3, Казахстан). E-mail: nurpeysov.bahtiyar@mail.ru

Information about the author: Bakhtiyar A. Nurpeysov – Senior Researcher at the Aktobe Regional Museum of History and Local Lore (030000, Oraz Tateuly 3, Aktobe, Kazakhstan). E-mail: nurpeysov.bahtiyar@mail.ru

Редакцияға түсті / Поступила в редакцию / Entered the editorial office: 02.06.2026.

Рецензенттер мақұлдаған / Одобрено рецензентами / Approved by reviewers: 15.06.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted for publication: 22.06.2026.